

Patrycja Hołownia, Agnieszka Cyburt

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Wybrane zagadnienia prawa autorskiego w świadomości studentów Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Streszczenie

Opracowanie ma na celu przybliżenie wybranych zagadnień prawa autorskiego, których znajomość ułatwia poprawne pod względem prawnym konstruowanie pracy, tak by nie zostały naruszone autorskie prawa osobiste i majątkowe twórcy. Niemniej jednak z uwagi na ograniczone ramy artykułu autorzy zaprezentowali jedynie część poglądów przedstawicieli doktryny gdyż liczba interpretacji dotyczących poruszanych zagadnień przekraczałaby przewidzianą objętość pracy. W artykule zastosowano metody analizy opisowej, natomiast próbę stanowili studenci pierwszego, drugiego i trzeciego roku studiów na kierunku Zarządzanie PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Dobór próby był zatem celowy.

Słowa kluczowe: prawo autorskie, utwór, dozwolony użytek, cytaty, plagiat

Wstęp

Postęp technologiczny, który dokonuje się na naszych oczach, niewątpliwie ułatwiający codzienne życie, umożliwia szybsze, bardziej precyzyjne i mniej kłopotliwe pozyskiwanie różnego typu informacji, danych, tekstów źródłowych, wykresów, ich edytowanie bądź zwielokrotnianie. By działało się to w zgodzie z prawem szczególnie ważką wydaje się znajomość prawa autorskiego. Istotne z punktu widzenia każdego studenta są zwłaszcza te regulacje, które dotyczą przygotowania pracy dyplomowej, ale bez wątpienia potrzebne także przy pisaniu prezentacji, referatów czy prac semestralnych.

Kulminacyjnym punktem procesu nauczania, niezależnie od stopnia, charakteru czy kierunku studiów, jest pisanie pracy dyplomowej pod kierunkiem promotora oraz jej obrona. Dlatego też, należy dołożyć wszelkiej staranności, by przygotowana praca licencjacka, magisterska bądź inżynierska, czyniła zadość wszelkim wymogom merytorycznym, edytorskim, stylistycznym, a ponadto była tworzona z poszanowaniem zasad prawa autorskiego.

Autorzy zaprezentowali wyniki badań, które zobrazują stopień świadomości grupy studentów pierwszego, drugiego i trzeciego roku studiów na kierunku Zarządzanie PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej z zakresu wybranych zagadnień prawa autorskiego. Wyniki badań mogą stać się wskazówką dla

dydaktyków prowadzących zajęcia z przedmiotu „ochrona własności intelektualnej”, dotyczące m.in. problematyki przedmiotu w zakresie wnikliwej analizy zagadnień budzących wątpliwości wśród przyszłych magistrów, inżynierów czy licencjatów.

W niniejszym opracowaniu analizę wybranych zagadnień rozpoczęto od charakterystyki utworu.

Utwór w rozumieniu prawa autorskiego

Zgodnie z treścią art. 1 ustawy z dnia 4 lipca 1994 roku „o prawie autorskim i prawach pokrewnych” każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia jest utworem, chociażby miał postać nieukończoną¹. Regulacja ta zakłada, że spełnienie określonych prawem przesłanek pozwala zakwalifikować dzieło jako przedmiot prawa autorskiego gwarantując mu tym samym ochronę. Ochrona ta ponadto następuje niejako automatycznie i nie wymaga od twórcy spełnienia jakichkolwiek formalności. Dzieło ma być zatem wynikiem działalności intelektualnej, mającej swoje źródło w umyśle twórcy, który dzięki posiadanej wiedzy, doświadczeniu, własnej wyobraźni i przy wykorzystaniu swoich oryginalnych zdolności potrafi stworzyć wyjątkowy, indywidualny utwór odróżniający się od innych dzieł przejawionych w danej dziedzinie. Przy czym należy zaznaczyć, że nie musi on charakteryzować się „nowością w znaczeniu obiektywnym, można jednak wymagać nowości w znaczeniu subiektywnym (nowości ocenianej z perspektywy wiedzy samego autora)” (Barta i in., 2011)², gdyż często może się zdarzyć, iż rezultat pracy różnych autorów będzie podobny z uwagi na te same inspiracje, pomysły, przedstawienie zbliżonej tematyki. „Utwór powinien kreować rzeczywistość, to znaczy wpisywać się w proces nadawania jej swoistego kształtu, szczególnych cech (...), powinien charakteryzować się indywidualnością płynącą z osobowości twórcy” (Ferenc-Szydełko in. 2011). Dlatego też w myśl ustawy ochroną objęty może być wyłącznie sposób wyrażenia³, to on powinien być twórczy, oryginalny, nowatorski zaś bez znaczenia jest wartość utworu estetyczna, moralna czy ekonomiczna, jak również jego przeznaczenie oraz zastosowane środki i forma wyrazu. Ostatnim kluczowym elementem definicji utworu jest konieczność jego przejawienia inaczej ustalenia. Oznacza ono przeniesienie z umysłowości twórcy wytworu jego intelektu i przejawienie go w taki sposób by jego postać pozwalała na zapoznanie się z nim przez kogokolwiek poza twórcą (Ferenc-Szydełko i in. 2011).

¹ Dz.U.06.90.631 j.t. ze zm.

² Por. Wyrok SN z dn. 25 stycznia 2006 r., I CK 281/05

³ Art. 1ust. 2¹ (Dz.U.06.90.631 j.t. ze zm.)

Autorskie prawa majątkowe i osobiste - prawo do autorstwa utworu

Konstrukcja praw, przysługujących twórcy do dzieła, przyjęta przez polskiego ustawodawcę zakłada istnienie swoistego dualizmu i wyróżnia prawa autorskie osobiste i majątkowe. Inny jest zatem charakter i sfera interesów twórcy, do których odnosi się każda z kategorii tych praw.

Majątkowe prawa autorskie odnoszą się do gospodarczych sposobów korzystania z dzieła (tzw. pola eksploatacji) i dotyczą przede wszystkim możliwości korzystania z utworu, rozporządzania nim, a zwłaszcza pobierania za korzystanie z utworu przez osoby trzecie, wynagrodzenia. Mają one charakter terminowy, zbywalny i dziedziczny, a w swej istocie gwarantują uprawnionemu wyłączność na korzystanie z danego dobra niematerialnego. Monopol twórcy wynikający z konstrukcji majątkowych praw autorskich jest ograniczony jedynie w przypadkach ściśle określonych przez ustawę. Wśród instytucji związanych z powyższym ograniczeniem wyłączności praw autora, w kontekście problematyki pisania pracy dyplomowej, szczególnego znaczenia nabierają: dozwolony użytek prywatny utworów chronionych oraz prawo cytatu.

Autorskie prawa osobiste mają odmienną naturę. W literaturze podkreśla się, że należą one do dóbr osobistych *sensu largo*, czyli „wartości ze świata uczuć i przeżyć psychicznych człowieka” (Stec 2011). W konsekwencji chronią one nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zrzeczeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem, a w szczególności należą do nich prawo: do autorstwa utworu; oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo; nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania; decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności, a także do nadzoru nad sposobem korzystania z utworu⁴.

W kontekście przygotowywania wszelkiego typu prac licencjackich, magisterskich czy semestralnych, wydaje się zasadne zwłaszcza omówienie prawa do autorstwa utworu. Prawo to powstaje w chwili uzewnętrznienia myśli twórczej w jakikolwiek sposób i ma chronić prawowitego twórcę przed zawłaszczeniem jego dzieła. Regulacja ta zatem, ma na celu ochronę związku psychicznego twórcy z jego utworem. Podstawą tworzącej się w ten sposób więzi jest osobiste zaangażowanie autora w powstanie dzieła, a co za tym idzie zabarwienie go niepowtarzalnymi cechami osobowości twórcy. Z powyższego należy wnioskować, iż autor ma prawo domagać się, by nie pomijano, nie przekręcano nazwiska bądź tytułu utworu w związku z rozpowszechnianiem utworu. Prawidłowa identyfikacja twórcy ma bowiem znaczenie dla budowania jego wizerunku, niewątpliwie postrzeganego przez pryzmat osiągnięć w dorobku zawodowym i jest podstawowym czynnikiem mającym bezpośredni wpływ na osiągnięcie przez niego określonego statusu społecznego (Ferenc-Szydełko i in. 2011).

Podając za G. Michniewiczem prawo do autorstwa „jest to ochrona przed twierdzeniem kogokolwiek, że jest autorem określonego utworu. Jeżeli ktoś nieuprawniony twierdzi, że jest twórcą utworu, to dokonuje pewnego rodzaju

⁴ Art. 16 (Dz.U.06.90.631 j.t. ze zm.)

kradzieży prawa do autorstwa, określanego często słowem plagiat, czyli inaczej kradzież, dokonana w jakiegokolwiek formie cudzego utworu lub jego części i przedstawienie go pod własnym nazwiskiem” (Michniewicz 2010).

Przestępstwo plagiatu

Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie posługuje się pojęciem plagiatu, jednakże uznaje się, że oznacza on przywłaszczenie sobie autorstwa cudzego dzieła lub jego części, przez rozpowszechnienie go pod własnym nazwiskiem⁵, przy czym bez znaczenia jest to, czy rzeczywisty twórca żyje oraz czy doznał z tego tytułu szkody materialnej.

Plagiat może mieć charakter jawny, co oznacza przypisywanie sobie autorstwa bez wnoszenia wkładu własnego, albo ukryty polegający na przypisywaniu sobie autorstwa wykorzystanych we własnym utworze elementów twórczych z cudzego utworu. W działalności naukowej plagiat jest zjawiskiem spotykanym, aczkolwiek nie zawsze łatwym do wychycenia. Zwłaszcza w sytuacji, gdy przejęcie nie dotyczy formy zewnętrznej, swoistego planu, lecz mamy do czynienia z plagiatem twórczym, tj. przejmowana jest cudza argumentacja, komentarz bądź układ pracy (Barta, Markiewicz 2011).

W jednym z wyroków Sądu Apelacyjnego w Warszawie⁶ czytamy, że istotą plagiatu jest „wykorzystanie elementów cudzego utworu w takim stopniu, iż brak jest twórczej działalności plagiatora i jego utwór nie nosi cech oryginalności”, zaś autorka Gadek-Gizen B. dodaje, że plagiatozem jest ten, „kto przejmuje „jądro” cudzej pracy i podaje się za jej autora”. Konkludując, znamion przestępstwa z art. 115 ust.1 nie wypełni przejęcie pomysłu, czy idei innego twórcy nawet wówczas, gdy odgrywają one podstawową rolę w danym utworze dopóty, „dopóki nie dochodzi do przejęcia chronionej prawem autorskim formy wyrażenia utworu” (Gienas i in. 2011).

Podkreślenia ponadto wymaga fakt, że podmiotem przestępstwa plagiatu może być każdy, a warunkiem odpowiedzialności karnej nie jest ani cel w jakim sprawca przywłaszczył sobie autorstwo, np.: korzyść majątkowa, ani to, że utwór który bezprawnie wykorzystano był mniej popularny od dzieła plagiatora. Bez znaczenia jest również czy dzieło, w którym dopuszczono się plagiatu zostało rozpowszechnione i jaka jest jego wartość merytoryczna. Istotna jest bowiem przejęta forma wyrażenia (Gienas i in. 2011).

W kontekście regulacji odpowiedzialności karnej będącej wynikiem bezprawnego przypisania sobie autorstwa cudzego dzieła, szczególnie ważne wydają się zasady zgodnego z prawem korzystania z dorobku innych autorów, bez narażania się na negatywne konsekwencje prawne. Plagiat zagrożony jest bowiem karą: grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3. Naprzeciw potrzebom właściwego korzystania z cudzej twórczości wychodzą przede wszystkim przepisy regulujące dozwolony użytek osobisty utworów chronionych oraz prawo cytatu.

⁵ Art. 115 ust 1. (Dz.U.06.90.631 j.t. ze zm.)

⁶ Wyrok z dn. 15 września 1995 r., Sąd Apelacyjny - I ACr 620/95

Dozwolony użytek osobisty utworów chronionych

Instytucja dozwolonego użytku prywatnego jest wyjątkiem ograniczającym wyłączne prawa majątkowe twórcy do dzieła. Pozwala ona na korzystanie z twórczości autora, bez konieczności uzyskania jego zgody oraz ponoszenia z tego tytułu opłat, aczkolwiek dopiero pod warunkiem spełnienia określonych ustawowo przesłanek⁷.

Należy nadmienić, że obok dozwolonego użytku osobistego prawo przewiduje również dozwolony użytek publiczny związany z edukacją, badaniami naukowymi, upowszechnianiem kultury. Z uwagi na tematykę opracowania rozważania zawężono jedynie do analizy domeny prywatnej. Wydaje się, że niezależnie od sfery interesów i grupy beneficjentów, których te dwie instytucje dotyczą, powód ich wprowadzenia jest tożsamy. Chodzi głównie o to, że „tworzenie bezgranicznej ochrony utworów w istotny sposób zawęzałoby zakres swobody twórczej” (Barta, Markiewicz 2011), a w konsekwencji przyczyniłoby się do znacznego spadku liczby nowych utworów.

Warunkiem skorzystania przez piszącego pracę z możliwości jakie niesie ze sobą dozwolony użytek prywatny jest po pierwsze, uprzednie rozpowszechnienie dzieła. W myśl prawa autorskiego⁸ opublikowanym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie (także w sieci internetowej). Po drugie regulacja ta, nie może służyć celom komercyjnym, zaś powołanie się na nią jest uzasadnione, wyjaśnianiem, analizą krytyczną, nauczaniem lub prawami gatunku twórczości⁹. Po trzecie komentowana instytucja ogranicza krąg podmiotów legitymujących się prawem korzystania z egzemplarzy utworów do grona osób pozostających ze sobą w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego. Po czwarte dozwolony użytek osobisty obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworu.

Zwielokrotnienie dzieła jest jednak możliwe, a co więcej ustawodawca nie wprowadził ograniczenia liczby kopii, które można sporządzić. „Przyjmuje się że uprawniony może do własnego użytku osobistego zlecić sporządzenie egzemplarzy utworu innemu podmiotowi np. w punkcie kserograficznym” (Traple 2011). Aby zrekompensować uszczerbek jakiego doznają w związku z powyższym twórcy, wprowadzono rozwiązanie przewidujące obowiązek uiszczania określonych ustawowo opłat przez: wykonujących zawodowo usługi reprograficzne, a także producentów i importerów sprzętu bądź czystych nośników służących do nagrywania, utrwalania utworów, pozyskiwania ich kopii.¹⁰ W literaturze podnosi się jednak kwestię braku sprawiedliwości takiego rozwiązania, gdyż scedowując obowiązek uiszczania opłat wyłącznie na przedsiębiorców, sami użytkownicy kserokopii w ogóle nie partycypują w kosztach mających zrekompensować autorom uszczerbek (Ferenc-Szydełko i in. 2011).

⁷ Art. 23 (Dz.U.06.90.631 j.t. ze zm.)

⁸ Ibidem art. 6 ust 1, pkt 1

⁹ Art. 29 (Dz.U.06.90.631 j.t. ze zm.)

¹⁰ Ibidem art. 20 - 20¹

Nie sposób też pominąć faktu, że uzupełnieniem prawidłowej wykładni przepisu o dozwolonym użytku osobistym, jest również regulacja zawarta w art. 35 pr. aut., stanowi ona, iż dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy (Gienas i in. 2011).

Ostatnim fundamentalnym wymogiem zgodnego z prawem korzystania z cudzego utworu jest wymienienie imienia i nazwiska twórcy oraz źródła. Niestety ustawodawca nie wyjaśnia w jaki sposób należy podawać źródło, co niejednokrotnie budzi wątpliwości praktyczne. Podając za Traple E. nie do końca zatem trafne było stwierdzenie SN, iż sposób wskazywania źródeł jest normowany przepisami prawa autorskiego, a nie stosowanymi w praktyce zwyczajami. Zastrzeżeń autorki nie budzi natomiast stanowisko SN stwierdzające, iż „wymaganiu wyraźnego wymienienia źródła, z którego pochodzi fragment cudzego dzieła, nie czyni zadość wymienienie tego dzieła w zestawieniu literatury, bez jakiegokolwiek wyjaśnienia, ani zasady, ani stopnia wykorzystania tego dzieła, a w szczególności bez wskazania, że dokonano z niego przedruku określonej części”.¹¹ W kontekście cytowanej sentencji należy zatem naświetlić problematykę prawa do cytatu.

Prawo do cytatu

Cytat, oznacza inkorporowanie fragmentów utworów lub drobnych utworów w całości do samodzielnie stworzonego dzieła. Zgodnie z definicją to „wyjątek z obcego tekstu a. czyjejś wypowiedzi, przytoczony dosłownie, zwykle w cudzysłowie” (Kopaliński 2013). Powszechnie uznano jednak, za dopuszczalne nie tylko oryginalne, niezmienione włączenie urywków cudzego tekstu do własnego utworu, ale także jego własne tłumaczenie.

Polskie prawo autorskie przewiduje tę instytucję podając, że „wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym wyjaśnieniem, analizą krytyczną, nauczaniem lub prawami gatunku twórczości”.¹² Swoboda cytowania, rodzi zatem pytanie o dopuszczalną wielkość cytowanych treści. Niestety, ani orzecznictwo, ani regulacje ustawowe nie dają klarownej odpowiedzi. „Stwierdza się jedynie że chodzi nie tyle o rozmiar przytaczanej w dziele „zawartości”, co jej relacje do cytowanego utworu oraz pełnioną w nim funkcję” (Barta i in. 2011). Niezwykle trafne wydają się zatem stanowisko SN wyrażone w sentencji wyroku, iż „przytaczany utwór musi pozostawać w takiej proporcji do wkładu twórczości własnej, aby nie było wątpliwości co do tego, że powstało własne dzieło”.¹³ Ponadto zawsze trzeba mieć tu na uwadze, że znaczna ilość cytowań, w oczywisty sposób zmniejsza wartość naukową pracy i nie wyczerpuje znamion jej oryginalności.

¹¹ Wyrok SN z dn. 29 grudnia 1971 r., I CR 191/71

¹² Art. 29 ust 1. (Dz.U.06.90.631 j.t. ze zm.)

¹³ Wyrok SN z dn. 23 listopada 2004 r. I CK 232/04

Zasady odnoszące się do prawidłowego cytowania, dotyczą tylko dzieł chronionych prawem autorskim, nie wyłączając żadnej ze znanych kategorii utworów. Jednocześnie należy pamiętać, że cytaty będący formą dozwolonego użytku, wymaga by inkorporowany wytwór działalności twórczej, był za zgodą autora uprzednio rozpowszechniony. Ponadto by był stosowany w jednym z przewidzianych ustawowo celów: wyjaśniania, dokonywania analizy krytycznej, nauczania bądź praw gatunku twórczości (w literaturze podkreślono tendencję do szerszej interpretacji Stanisławska-Kloc 2009).

Wracając do wspomnianego obligatoryjnego podawania imienia i nazwiska autora oraz źródła, z którego nastąpiło zapożyczenie, powinno się zawsze uwzględniać istniejące możliwości. Zaś sposób ich oznaczania, z braku odpowiednich przepisów prawnych, powinien zostać zaczerpnięty z powszechnie akceptowanych zwyczajów do których należą m.in. (Stanisławska-Kloc 2009):

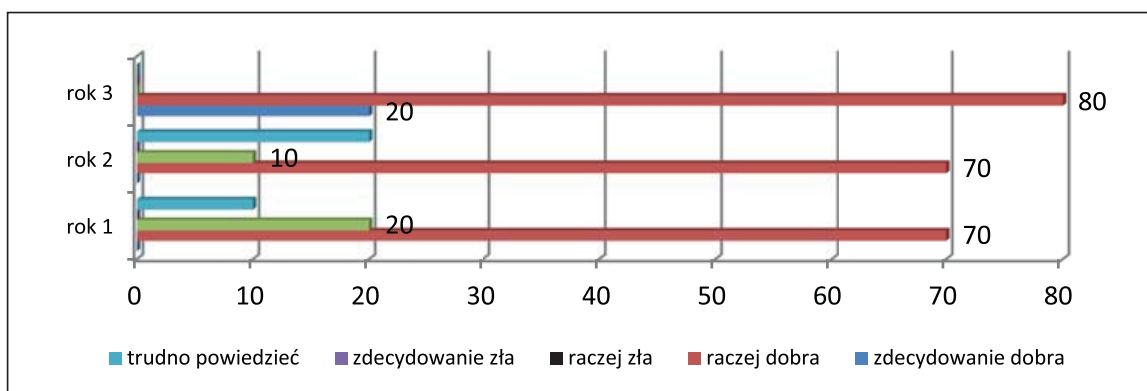
- oznaczanie cytatu znakiem cudzysłowu, ewentualnie inną czcionką lub kolorem,
- w przypadku parafrazy podanie nazwiska autora i źródła bez używania cudzysłowu,
- wskazanie powinno mieć miejsce bezpośrednio w miejscu cytowania za pomocą przypisu bądź umieszczenia danych w nawiasie,
- przy dziele współautorskim powinno się podać nazwiska wszystkich autorów nie zaś jednego,
- dopuszczalne jest stosowanie zapisu skróconego, z jednoczesnym podaniem pełnych danych bibliograficznych na końcu opracowania,
- w utworach piśmienniczych podawanie z reguły: tytułu publikacji, roku i miejsca wydania, nazwy wydawnictwa, informacji o opracowaniu redakcyjnym, numerów stron,
- cytowanie utworów udostępnionych w Internecie wymaga podania pełnej nazwy strony internetowej oraz daty – która świadczy o tym kiedy utwór w cytowanym kształcie znajdował się na stronie www.,
- „cytat w cytacie” inaczej cytat „piętrowy” oznacza sytuację, w której cytowany przez nas fragment cudzego utworu również zawiera zapożyczenie części utworu innego twórcy: wówczas wymaga się precyzyjnego wyodrębnienia obydwu wykorzystywanych dzieł oraz ich autorów,
- „cytat z drugiej ręki” oznacza podanie jako źródła cytatu, utworu z którego co prawda cytowany fragment pochodzi, ale pozyskaliśmy tę wiedzę z lektury dzieła innego twórcy tzw. źródła pośredniego; o ile pojedynczy cytat tego typu jest dopuszczalny to już kontrowersyjne czy wręcz negowane w aspekcie dobrych obyczajów w działalności naukowej jest stosowanie „tzw. cytatu (cytatów)”.

W dzisiejszych czasach problematyka cytatu, a przede wszystkim trudności z poprawnym oznaczaniem cytowanych treści, nabierają szczególnego znaczenia. Obecnie praktycznie każdy korzysta z możliwości szybkiego pozyskiwania informacji, poznawania utworów zarówno literackich jak i muzycznych, kopiowania fotografii, tabel, wykresów ściągania filmów. Łatwość z jaką to przycho-

dzi stanowi również swoistą pułapkę, by przy małym nakładzie pracy własnej, uzyskać zamierzony efekt. Niestety ta „droga na skróty” w prosty i dość częsty sposób prowadzi do łamania prawa, zwłaszcza z zakresu ochrony własności intelektualnej. Znajomość zagadnień prawa autorskiego przez studentów, głównie w kontekście pisania różnego typu prac, w tym prac dyplomowych, wydaje się być zatem fundamentalna. Zwłaszcza, że obowiązująca zasada *ignorantia iuris nocet* naraża ich na odpowiedzialność karną bądź cywilną za łamanie przepisów prawa autorskiego, szczególnie związane z nadużywaniem dozwolonego użytku oraz nieprawidłowym cytowaniem. W zakresie oznaczania granic poprawnego przytaczania, poza regulacjami prawnymi, istotną rolę odgrywają normy etyczne i dobre obyczaje naukowe.

Wyniki badań

W toku przeprowadzonych badań z użyciem kwestionariusza ankiety ocenie poddano znajomość przepisów prawa autorskiego w opinii studentów pierwszego, drugiego i trzeciego roku studiów stacjonarnych na kierunku Zarządzanie. Studenci zostali zatem poproszeni o dokonanie swoistej samooceny w kwestii znajomości uregulowań z zakresu prawa autorskiego. Uzyskane dane prezentuje (Wykres 1.)

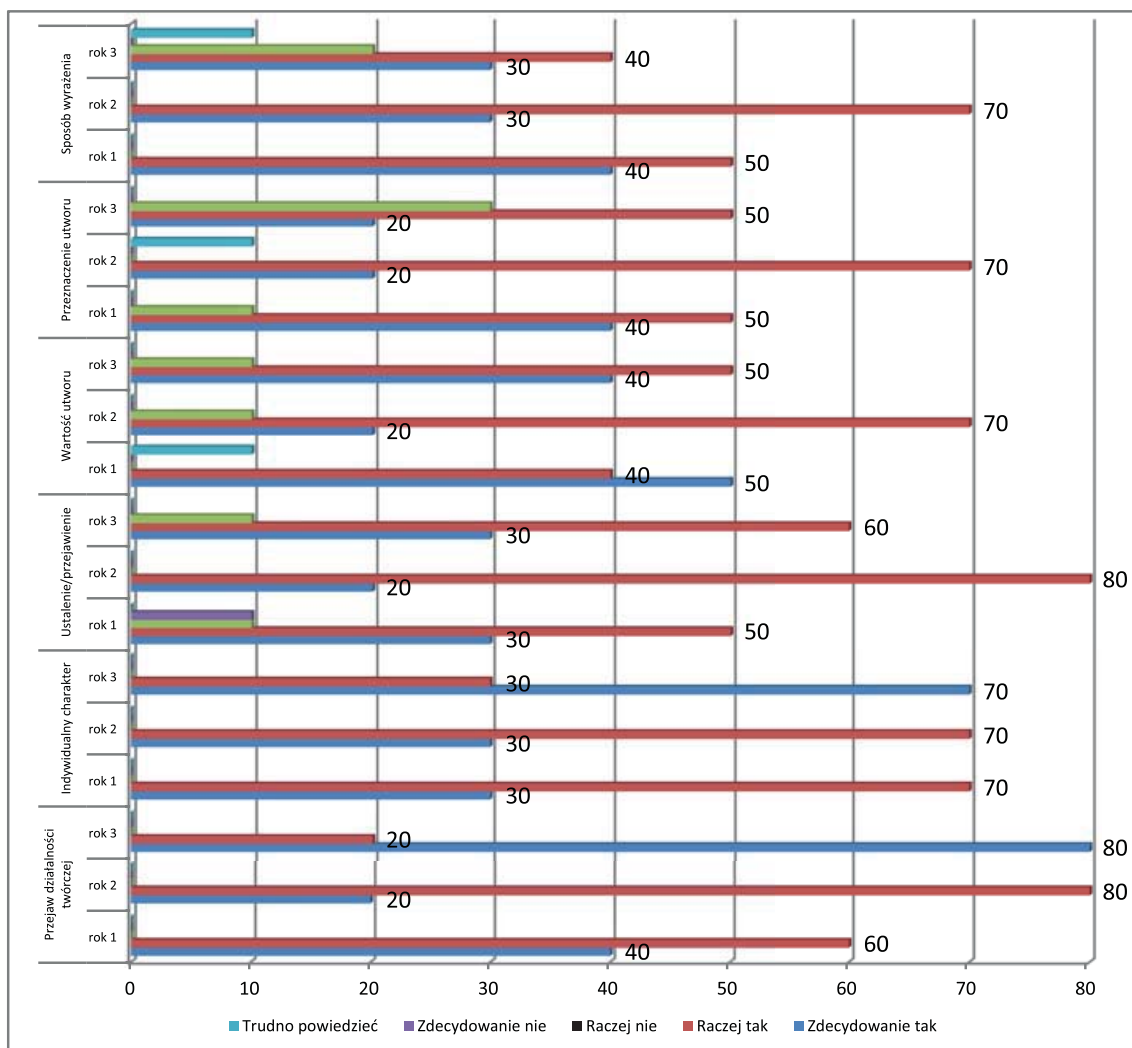

Wykres 1. Ocena znajomości przepisów z zakresu prawa autorskiego w opinii studentów I, II, III roku studiów

Źródło: opracowanie własne

Wyniki wskazują, iż zdecydowana większość studentów wszystkich roczników studiów ocenia raczej dobrze swoją ogólną wiedzę z zakresu prawa autorskiego.

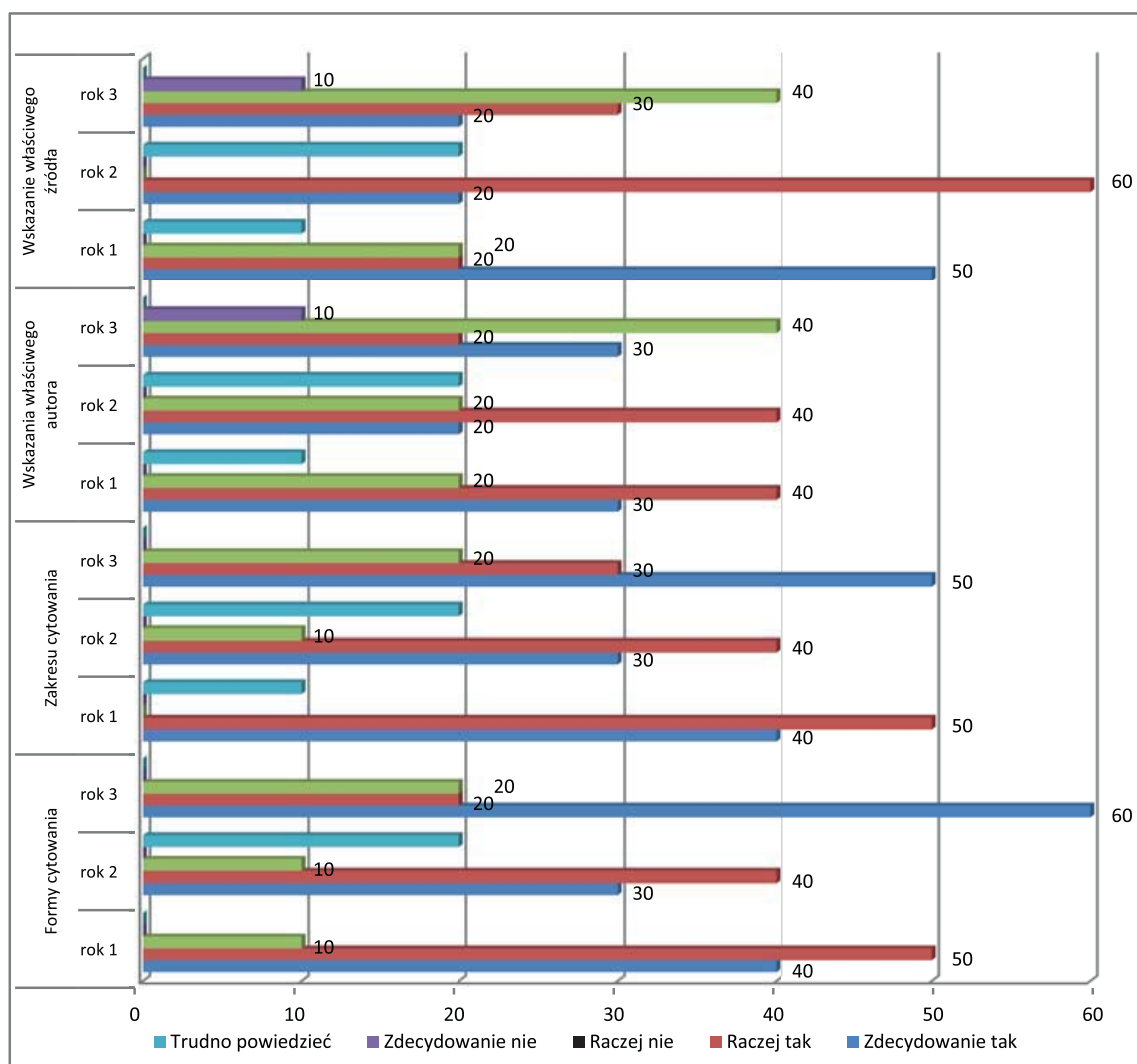
W kolejnym etapie badań ustalono jaka jest świadomość studentów w zakresie wymogów stawianych utworom w rozumieniu przepisów prawa autorskiego (Wykres 2.).

Wykres 2. Wymogi jakie powinien posiadać utwór w aspekcie prawa autorskiego w opinii studentów
Źródło: opracowanie własne

Pozyskane dane wskazują, iż studenci mają świadomość znaczenia fundamentalnych wymogów jakie powinien spełniać utwór. Ocenili zdecydowanie pozytywnie przede wszystkim przejaw działalności twórczej oraz indywidualny charakter dzieła. Trzeci z istotnych wymogów (ustalenie, przejawienie) został wytypowany jedynie przez 80% studentów drugiego roku oraz odpowiednio 60% i 50% studentów trzeciego i pierwszego roku studiów. Pomimo wysokiego odsetka wskazań pozostałych elementów ujętych w definicji utworu, z punktu widzenia prawa autorskiego są one nieistotne dla klasyfikacji prawnej.

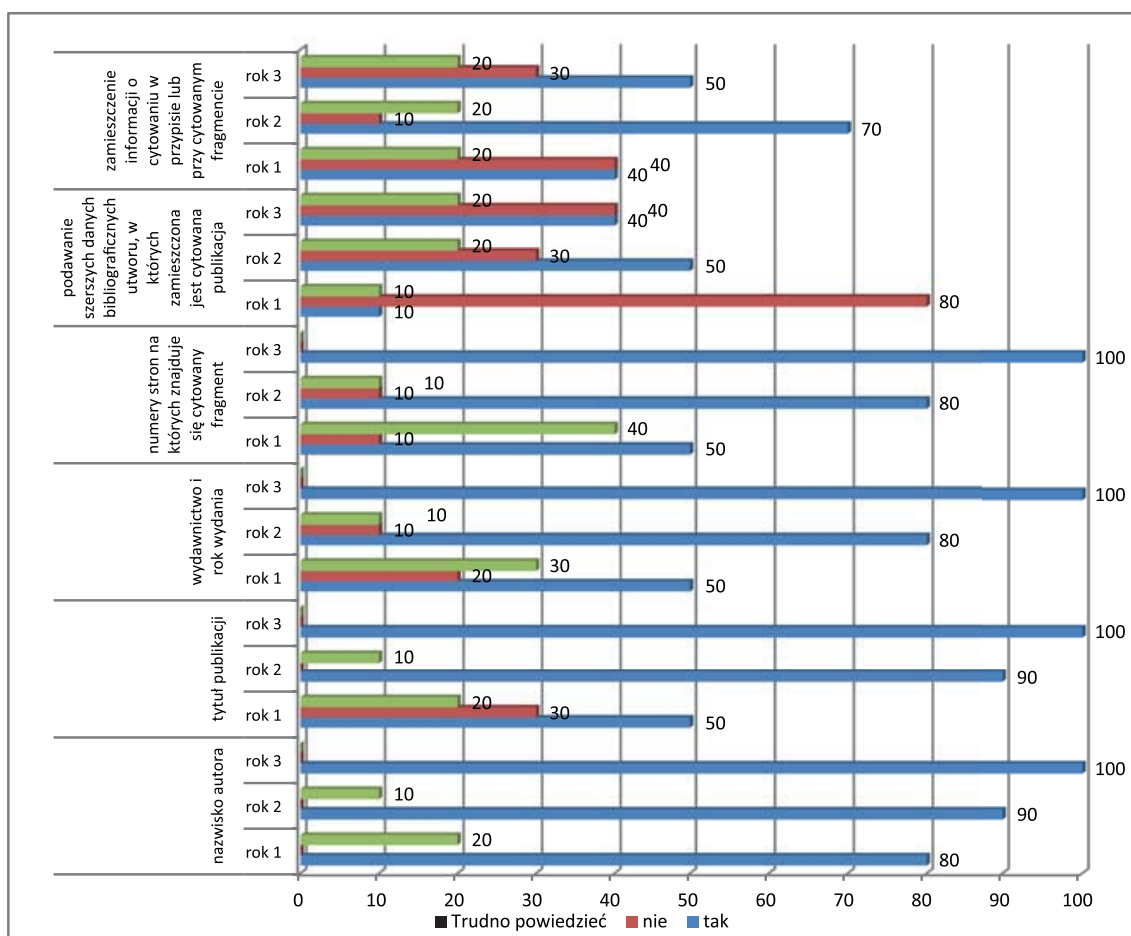
Aby poszerzyć analizę o najczęstsze problemy związane z przestrzeganiem przepisów prawa autorskiego, z którymi spotykają się studenci podczas pisania różnego typu prac podjęto próbę ich określenia (Wykres 3).

Wykres 3. Najczęstsze obawy związane z przestrzeganiem prawa autorskiego ujawniające się podczas pisania pracy licencjackiej/magisterskiej/semestralnej
Źródło: opracowanie własne

Analiza uzyskanych wyników wskazuje, iż studenci poszczególnych roczników są zróżnicowani pod względem oceny problemów przestrzegania prawa autorskiego. Wśród studentów pierwszego roku zdecydowanie najistotniejsze okazały się obawy związane z wskazaniem właściwego źródła, z którego pochodzi cytaty. Opinie studentów drugiego roku pokazują, iż największy problem mają oni z zakresem oraz formą cytowania. W przypadku studentów trzeciego roku najwyższy odsetek wskazań dotyczył formy cytowania.

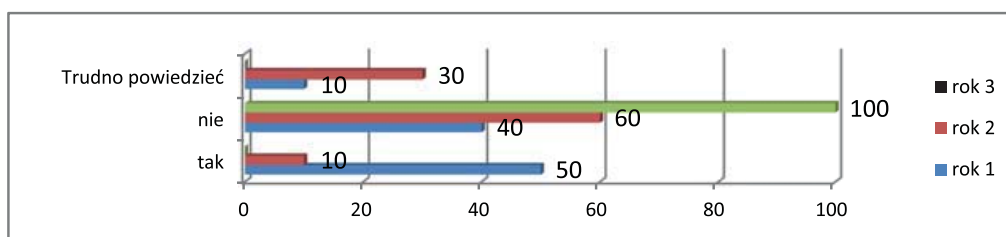
Z punktu widzenia analizowanych zagadnień kluczowe jest ustalenie znajomości zasad właściwego oznaczania cytatów oraz miejsca ich podawania. Opinie studentów na ten temat prezentuje (Wykres 4).

Wykres 4. Wymogi właściwego cytowania w opinii studentów I, II, III roku studiów
Źródło: opracowanie własne

Wyniki prezentują pewną zależność wzrostu świadomości oraz wiedzy odnoszącej się do prawidłowego cytowania wraz z przejściem na wyższy rok studiów. Jedynie w zakresie miejsca przywoływania cytatu znajomość tego zagadnienia jest niewystarczająca.

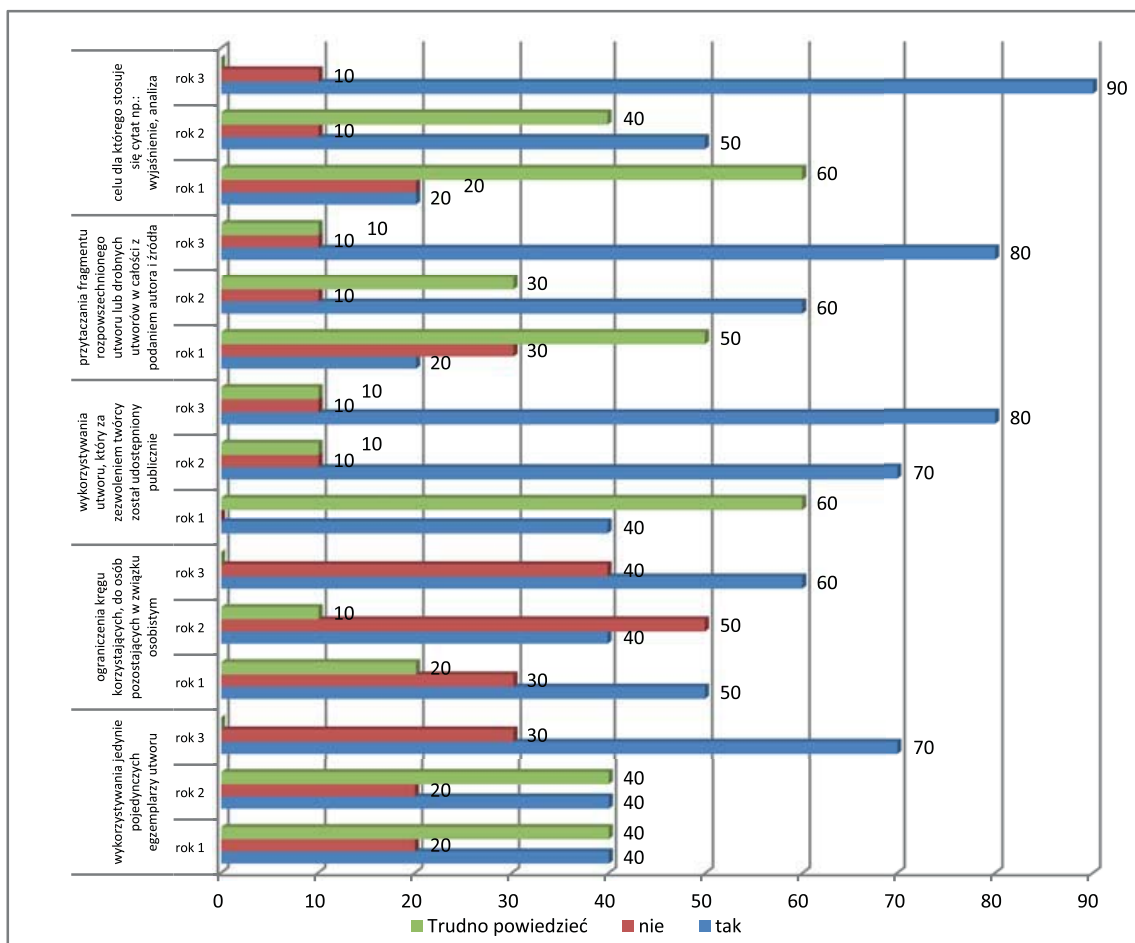
Częstym błędem dotyczącym cytowania jest powoływanie jedynie autora oraz tytułu utworu bez wskazania informacji szczegółowych tj. numerów cytowanych stron, wydawnictwa, roku i miejsca wydania. W związku, z tym zadano pytanie o wystarczające dane do właściwego oznaczania źródła (Wykres 5).

Wykres 5. Ocena poprawności cytowania polegającego wyłącznie na podaniu w bibliografii autora i tytułu dzieła
Źródło: opracowanie własne

Studenci roku pierwszego wskazali, iż podanie autora i tytułu dzieła jest wystarczające, natomiast studenci drugiego i trzeciego roku uznali, iż właściwemu wskazaniu źródła powinna towarzyszyć większa ilość informacji. Z powyższych danych wynika, iż wraz z upływem kolejnych lat studiów wzrasta świadomość w analizowanym zakresie.

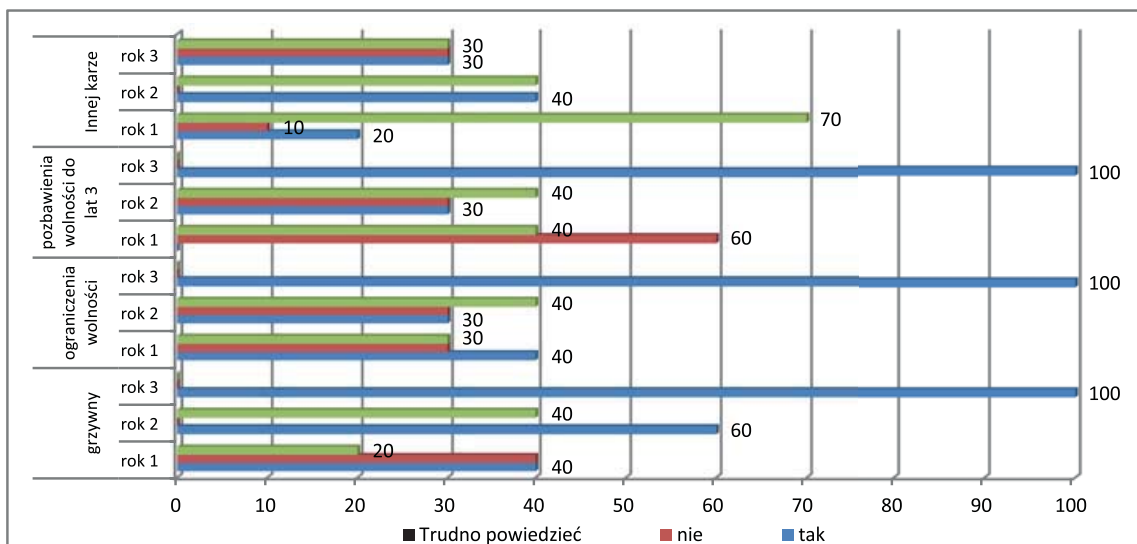
W opracowaniu poruszono zagadnienie dozwolonego użytku osobistego analizując jego przesłanki (Wykres 6.).

Wykres 6. Przesłanki zgodnego z prawem korzystania z utworu w granicach dozwolonego użytku osobistego (czyli bez potrzeby uzyskania zgody twórcy i nieodpłatnie) w opinii studentów
Źródło: opracowanie własne

Wszystkie wymienione kryteria są równorzędne i powinny być spełnione jednocześnie. W przypadku roku pierwszego wszystkie przesłanki poza ograniczeniem kręgu korzystających zostały uznane za mało istotne. Studenci drugiego roku studiów za najistotniejszą przesłankę uznali wykorzystywanie utworu, który za zezwoleniem twórcy został udostępniony publicznie (70%). Największą znajomością przesłanek dozwolonego użytku osobistego wykazali się studenci trzeciego roku. Dobra znajomość wymienionych zagadnień wynika przede wszystkim z faktu pisania pracy dyplomowej oraz uczestnictwa w zajęciach z zakresu ochrony własności intelektualnej.

Szczególnym naruszeniem prawa do autorstwa utworu jest przestępstwo plagiatu zagrożone karą. Rodzaje przewidzianych kar przedstawia (Wykres 7.)

Wykres 7. Rodzaje kar przewidzianych za przestępstwo plagiatu w opinii studentów

Źródło: opracowanie własne

Wśród studentów roku trzeciego istnieje powszechna i kompleksowa znajomość kar przewidzianych za przestępstwo plagiatu. Studenci drugiego roku najczęściej wskazywali karę grzywny, natomiast pierwszy rok wykazał się najniższym stopniem wiedzy dotyczącej kar. Uznali wymieniony katalog za zbyt surowy, o czym świadczy zanegowanie w 60% kary pozbawienia wolności do lat 3, przy jednoczesnym 70% wskazaniu na zasadność stosowania innych sankcji, niż przewidziane przez ustawodawcę.

Wnioski

Podsumowując podjęte w artykule rozważania sformułowano kilka wniosków. Pierwszy z nich dotyczy zróżnicowania poziomu wiedzy i świadomości studentów w zależności od ich roku studiów. Świadczy o tym fakt, iż studenci roku trzeciego odznaczali się najwyższymi wskaźnikami wiedzy dotyczącej przesłanek zgodnego z prawem dozwolonego użytku osobistego, wymogów właściwego cytowania, zarówno w zakresie podawanych informacji jak i ich miejsca oraz kar grożących za popełnienie przestępstwa plagiatu.

Kolejna konkluzja dotyczy obszerności tematyki ochrony własności intelektualnej, a przede wszystkim zagadnień prawa autorskiego budzi nadal wiele wątpliwości oraz problemów z praktycznym, poprawnym sposobem ich interpretowania. Pozyskane wyniki pokazują, iż zwłaszcza wśród studentów z niższych lat studiów znajomość zagadnień prawa autorskiego jest niewystarczająca i może budzić wątpliwości co do prawidłowego pod względem prawnym,

przygotowywania przez nich prac, prezentacji i projektów. Zasadne wydaje się zatem wprowadzenie do procesu nauczania zagadnień z zakresu prawa własności intelektualnej już na pierwszych latach studiów oraz zwiększenie liczby godzin przewidzianych na ten przedmiot.

Ostatni wniosek, jest związany ze sposobem formułowania oraz treścią przepisów prawa aktorskiego. Analizowane regulacje jasno pokazują, że brak jest często wyraźnych wskazówek legislatora co do właściwej interpretacji powyższych zagadnień. Niejednokrotnie należy odwoływać się do stanowiska doktryny i orzecznictwa sądów aby uzyskać potrzebną wiedzę jak właściwie rozumieć i przestrzegać przepisów prawa pomocnych w sporządzaniu prac zaliczeniowych, licencjackich, magisterskich i innych. Powyższe stwierdzenie wskazuje, że na gruncie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych jest jeszcze wiele zagadnień wymagających doprecyzowania.

Literatura:

1. Barta J., Markiewicz R. *Komentarz do art.1 W*: Barta J., (red), Markiewicz R. (red), Czajkowska-Dąbrowska M., Ćwiąkański Z., Felchner k., Traple E. (2011), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Lex nr. 109027
2. Barta J., Markiewicz R. (2011), *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Wolters Kluwer business, s. 43, 69-72
3. Ferenc-Szydełko (red), Szyjewska-Bagińska J., Drzewiecki A., Gienas K., Tomczak S. (2011), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Wyd. C.H. Beck, s. 8-21, 736-748
4. Gadek-Gizen B. (2011), *Plagiat dzieł naukowych-zagadnienia wybrane*. Teza nr 3. ZNUJ.2011.2.63, Lex nr 130668/3
5. Michniewicz G. (2010), *Ochrona własności intelektualnej*, Wyd. C.H. Beck s. 26
6. Stanisławska-Kloc S. (2009), *Zasady wykorzystywania cudzych utworów: prawo autorskie i dobre obyczaje (etyka cytatu)*, *Diametros* nr 19 (marzec 2009), s. 160-184
7. Traple E. (2011), *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*. Lex nr. 109071, Art. 23, 34
8. <http://www.slownik-online.pl/kopalinski/B6EDD970D-D98602F412565B7000E0DB2.php> - stan na dzień 22.06.2013

Akty prawne:

1. Ustawa z dnia 4 lipca 1994 roku *o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz.U.06.90.631 j.t. ze zm.)
2. Wyrok SN z dn. 29 grudnia 1971 r., I CR 191/71
3. Wyrok SN z dn. 23 listopada 2004 r. I CK 232/04
4. Wyrok SN z dn. 25 stycznia 2006 r., I CK 281/05